

is felfedezte magában az eszmélő ember. A téma már évezredek óta jelen van az irodalomban, kezdve a Gilgames-éposztól a Biblián keresztül Saint Exupéry *Kis hercege*ig, a népköltészeti alkotásokat nem is számolva.

Vuksanović „kígyó-könyvében” kizárólag a néphagyományra építkeznek, nyelvterületünkön ismeretlen, vagy legalábbis nem gyakori hiedelmekre, mert hiszen őseink gyakrabban találkoztak siklóval, mint mérgeskígyóval. A könyvből azonban sejthetjük, hogy milyen létfontosságú mitikus szerepe volt/van ennek a hüllőnek, a Crna Gora-i ember életében. Éles egybehangzás csak egyetlen motívum esetében ismerhető fel a magyar nép- és műköltészettel, mégpedig a népmesei kígyóvölégény esetében, amit nálunk utoljára minden bizonnyal Tóth Ferenc dolgozott fel. Ez azonban csak a dolog folklórtudományi oldala. Vuksanović inkább a költő szemével szemléli a mitikus kapcsolatot. Módszere abból áll, hogy enciklopédikus rövidegességgel közöl egy babonatóredéket, egy tévhitet, egy hagyományt, amihez ugyanilyen tömörséggel hozzáfűzi kommentárszerű reflexióit, sajátos megfogalmazást és kifejezésmódot adva ezzel a jóról és a gonoszról. Megjegyzései mindig a morális szférájában maradnak, és a gyermekkori átélés lírai jegyeit hordozzák magukban. Kifejezésmódja majdhogynem puritán, minden szándékos költői cicomát kiiktat, és a végsőkig tartja magát az ősök megfontoltságot rejtő, célratörő szűkszavúságához.

FEKETE J. József

## KONZERVNYITÁS

Márton László: *Nagy-budapesti Rév-üldözés*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1984

A magyar prózairodalomban Esterházy, Hajnóczy, Nádas és Bereményi nyomán meghonosodó új elbeszélésformák követője a fiatal Márton László. Tökéletesen elsajátította a technikát és magabiztosan alkalmazza. Elbeszélés-kötetére a modern próza minden jellemzője érvényes. Nagy figyelem-összpontosítást igénylő asszociációk, több síkon futó és egymással alig, vagy egyáltalán nem érintkező epizódokból összeálló „cselekmény”, gyakran mindezzel ellentétes, már-már erőltetetten hagyományos nyelvhasználat jellemzi prózáját. Az időnkénti anakronisztikus nyelvet nemcsak mai használatának kigúnyolása indokolja, hanem az is, hogy a „történetek” egy része (*Aalvilaag*, *Csípőfogócska*, *Keresztvadász*, *A tornác*) bizonytalan régmúltban játszódik, esetenként középkori hangulatot idézve. Tudatunk az író csapongását követve végigszárnyal az eddig olvasott és emlékezetünkben nyomot hagyott irodalmi művek fölött, be-be:ap tapasztalatunk legfélreesebb üregeibe is, és ezeket gazdagítja, de gyakran tagadja, sőt nevetségessé teszi.

Az *Aavilaag* című elbeszélés főhősének személyében a tehetetlenség, a kiszolgáltatottság hőstípusait odáig torzítja, hogy a konvencionális jellemzőkön túl — gyenge testalkat, magatehetetlenség, kegyetlen szülőktől való függés — „az” Albínó (végig így, határozott névelővel lépteti fel hőstét az elbeszélő, ezzel mindannyiunk régi ismerőseként jelölve meg) átlátszó bőrű, akibe a szó szoros értelmében bele lehet látni, szemlélni belső szerveit. Ezt környezete számtalan módon ki is használja: „Litz és Bialow egy öket részvényekkel bőségesen honoráló kereskedelmi társaság megbízásából fürkésztek az Albínó belsejét; adeptus tudományus révén könnyűszerrel megállapíthatták az Albínó fényt áteresztő zsigereiből, hogy a földgolyó távoli zugaiban lesznek-e viharok, mikor, hol és mekkorák.” Ahogy eszközként szolgál a művön belül, ugyanúgy eszköz „az” Albínó Márton László kezében is, amikor a szenttelen hangon, érzelmek nélkül elmesélt epizódokon keresztül gondolkodásra késztet és érzelmeket vált ki belőlünk.

Népköltészetre emlékeztető motívumok (a veszélyhelyzetben vadrózsabokorra változó ember), bibliai képek, világirodalmi művekre, személyekre való utalások (Vergilius) tágitják az értelmezés lehetőségeit. Sokszor megismétel apró epizódokat, kiemelve így őket, és egyúttal kapcsolatot teremtve ezzel a teljesen független történetek között (vagy a kapcsolatot illúzióját ébresztve bennünk).

Szembetalálhatjuk magunkat realizztikus olvasmányaink ismerős képeinek kiforgatásával: egy faluban az orvos, a temetkezési vállalkozó (!) és egy bizonyos von C. kapitány péntek esténcént rendszeresen találkozik, kártyacsatákat vív és vitatkozik a falu és a világ sorsáról. Kártyajátékuk alaptörvénye, hogy azt sem elveszíteni, sem megnyerni nem lehet. Az emelkedett nyelvhasználat még komikusabbá teszi a „hatalmas” dolgokról folyó, „világmegváltó” vitákat. Figyeljük meg a temetkezési vállalkozó gondolatait: „A Nagy Thezauroszt kell megalkotnom — szóltam. — Kevesebbel, mint a világ, nem érhetem be. Feladatom, hogy eljussak az emberek, események, dolgok és művek őforrásaihoz. Mindez hexameterekben. A hősi mérték rendet visz a kuszaságba. Az egész világot kell ilyenképpen megverselni, és a helyében létező, számunkra láthatatlan világokat.” Rátalálunk a legendás történetek paródiájára is: „A legenda szerint Joachim Willamowtznak szemhéja sem rebent, amikor a szörnyeteg megpillantotta. Még idézik is, amit állítólag akkor mondott: „Amely istenség néked megengedi, hogy félelmetes légy, nékem azt engedte meg, hogy félelmetlenül éljek.” A szörnyeteg homlokán, úgy mesélik, ez a nagybetűkkel írt, parázsló szó világolt: ÜRDÖG; ám a bölc: odalépett hozzá, mielőtt még Pokoli Próteusz más alakot ölthetett volna, s az első két betűt letakarta; s valóban, a szörnyetegből egyetlen szempillantás alatt puffadó DÖG lett, amelyet a tenger vadul csapdosó hullámai máris magukkal sodortak. A fény fia, hangzik a történetke vége,

győzelmet vett a sötétség erőin.” Ez a „történetke” az írott szó erejébe vetett hit ironikus megfogalmazása is lehet.

A *Keresztváltás* egymással oksági viszonyban alig lévő, vagy teljesen különálló epizódok füzére. Az olvasó várja a választ a mű olvasása közben felhalmozódó kérdésekre, de ezeket az író nem adja meg. Az apró, szétszórótt események magyarázata az olvasóra vár. Egy olyan dektívregényre emlékeztet az elbeszélés, amelynek szálai sohasem találkoznak.

A kötet *És vagy* című darabjában (amelynek már a címe is viszonylagosságot fejez ki) az író az arc föltérképezéséről értekezik (!), de már a kezdet kezdetén lehetetlennek és egyszersmind nélkülözhetetlennek is tartja azt. Mindezt a tudományos nyelv felségtöbbszámában írja. Eközben a szabad képzettársítások folytán figyelme a legkülönbözőbb jelenségekre siklik: gyerekkori emlékekre, a rádió politikai kabaréjának „kidekázott, élcközi” nevetésére, egy tizenöt éves, gyomorrákos lány néhány kórházi pillanatára; apró eszmefuttatásokat tűzdel meséjébe: „amit térképés előtt megtehetünk, az ez: ‚végig’-csinálni svagy ‚végig’-láttatni a mégéppent ésvagy a még-éppen-nemet, tologatni téren, időben, életkorban és emberben...” A „tudományos munka” fiktív írója az arc föltérképezése kapcsán „ésvagy” ürügyén a legkülönfélébb emberi tulajdonságokat, viszonyokat kísérli meg „föltérképezni”. Az élet megannyi jelensége (amely nyomot hagy arcunkon) természetesen kicsúszik a föltérképezés lehetősége alól.

A kötet legegényibb és legelgondolkodtatóbb darabja a *Nagy-budapesti Rém-üldözés*. A legkülönbözőbb irodalmi műfajok hatását — nagy részüknek kifigurázását — ismerhetjük fel. Szerkezetét tekintve a boccaccói keretes elbeszélésekre emlékeztet, ugyanakkor parodizálja a bűnügy és kalandos történeteket: „kicsinyt se félj nyájas olvasó kémek afrikai barbárok és más effélék mégiscsak ante portas”. Kigúnyolja a fontoskodó, művésziesskedő, az alkotók mindenáron a szó mestereként bemutatni akaró irodalmat. Többek között erre is utalnak a következő sorok: „Rém-üldözésnek a / „zért neveztetik a jelen Sociétás tücsökbogá / „r beszéde, mert agyaskodását szenvedjük átkoz / „ott szörnyszociációknak, akikkel szárnyaló / „zsvívkinyomás-expresszióink harcbszállni kés / „zek. Csak-hogy a szárnyalás nem akármindig a / „nemesség pecsété.”

A szöveg folytonosságát megszakító, mottószerűen használt idézetek — amelyek tartalmilag alig érintkeznek szöveggörnyezetükkel — kitágítják az értelmezési lehetőségeket, ugyanakkor viszonylagossá teszik nemcsak ezt a művet, hanem az írott szót, a beszédet, a gondolkodást általában... A nyelvhasználat, a helyesírásra csak alapjaiban emlékeztető írásmód a legkülönfélébb asszociációk felé irányítja a befogadó figyelmét. Az elbeszélő személye néha többszörösen áttételes és állandóan váltakozó, ami az olvasótól is új nézőpontot követel. Az esetleges összefüggéseket keresők számára is kész az ironiába burkolt válasz. „Mert ország- és / vilá-

gunkat balzsamüvegecsként rázták össze forró lá / ngörvények és nyirkos-hideg zsarnok-agyvelők, hogy a / ztán elfelejtett is ülepedni, s ki tudja, rajzol-e va / laha még erővonalakat az összefüggések princípiuma?"

A *tornác* című kisregény a legendás életrajzok, a személyi kultusz és a szocrealizmus irodalmának paródiája: „Különösen arra kell vigyáznunk, hogy a rágalmazó, hazug és dekadens művek, amelyek a magyar néptől amúgy is idegenek, és idegbeteg, zavaros formák martalékvá lesznek, nyilvánosságot ne kapjanak,” Utalásokat találunk az alkotás folyamatára is. Miközben a képzelt író, Lakatondy János Albert főherceg erényeit ecseteli, az író barátja beszél az alkotóról, magáról a műről, az alkotási módszerről, sőt dialógust folytat az elképzelt olvasóval. E tekintetben emlékeztet Esterházy *Termelési regényére*.

Különböző idősíkok variálása, átbujkálás; egyikből a másikba, jellemzi a kötetzáró *Konzervcsukó* című „vignovellát”. Az egymásba fonódó-tekerdő epizódokban számos életjelenségre reflektál az író, és amig boncolgatjuk történeteit, derülünk a finom ironiától a vaskos gúnyig terjedő humorán, észre sem vesszük, hogy magunkon nevetünk, hogy az író mindannyiunk „Őszesűrített konzervmagányát” igyekezett megzavarni.

Márton László könyve a megújhódó magyar prózairodalom egyik, figyelmet érdemlő láncszeme. Figyelembe véve, hogy a kötet az író egyetemista éveinek terméke, ez nem kis dolog.

LADÁNYI István

## MÁSNAP

Bernard Malamud: *Isteni kegyelem*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1984

Bernard Malamud 1984-ben volt hetvenesztendős. Ebből az alkalomból Zentai Péter telefoninterjút készített az íróval, aki többek között a következőket mondta: „mintha a létünkhöz szükséges körülmények folyamatosan romlanának, a legeslegnagyobb gondok megoldására gyengülnének az esélyek, egyre több ok halmozódik fel az emberek közötti szembenállás élesedésére.” A szemben álló nagyhatalmak az *Isteni kegyelem*ben a dzsenkek és a druzskik, akik között termonukleáris háború tört ki. Az önmagukért beszélő elnevezésekhez aligha kell kommentár. Nem firtatja a regény, hogy miért tört ki az özönvizet, világhatasztrófát okozó háború; arról sem történik említés, hogy ki kezdeményezte.

A napi politikai események nyugtalanítják és aggodalommal töltik el az emberiség sorsáért aggódó írókat. Számos megrázó kísérlet született addig, amely megjelenítette az atomkatasztrófa vízióját. Ezek sorában az *Isteni kegyelem*: arra figyelmeztet, hogy világunk sorsa az ember kezében van. A napi sajtóból visszaköszönő tényállás nem hagy kétséget